

Е. Спиридович //Международный язык. – 1933. – № 11–12. – С. 232–235.

10. Тов. Скрыпник об эсперанто // Международный язык. – 1931. – № 5. – С. 216–217.

11. Эсперантизация или украинизация? Речь тов. Скрыпника на собрании Сталинского культактива 30/V.30 г. // Международный язык. – 1930. – № 2–3. – С. 74–77.

REFERENCES

1. Hrechenko, V. A. (2001). *Ukraina u dobu «rannoho» totalitaryzmu (20-ti roky KhKh st.* [Ukraine in the era of «early» totalitarianism (20-ies of XX century)]. Kharkiv: Vyd-vo NUVS.

2. Danylenko, O. (2002). *Mykola Ersteniuk – «personalnyi sekretar» Mykoly Skrypnyka.* [Mykola Ersteniuk – «personal Secretary» of Mykola Skrypnyk. Kyiv.

3. Izghur, I. (1926). *Vsesvitnia mova Esperanto i shkola.* [The world language of Esperanto and the school]. Kharkiv (Kremenchuk): Vyd. «Nova Epokha».

4. *Knysh Zynovii. Kolomyia – kolyska ukrainskoho esperanto (Frahmenty spohadiv).* [Zinovy Knysh. Colomuya – the cradle of Ukrainian Esperanto (Fragments of memories)]. Kyiv.

5. Lypynskyi, V. V. (1999). *Kontsepsiia ta model osvity v USRR u 20-ti roky.* [The concept and model of education in the USSR in 20-e years]. Kyiv.

6. *Represovani pedahohy Ukrainy: zhertyvopolitychnohoteroru (1920–1941)* (2003). [Repressed teachers of Ukraine: victims of political terror (1920-1941)]. Kharkiv.

7. Rublov, O. S. (1994). *Stalinschchyna i dolia zakhidnoukrainskoi intelihentsii.* [Stalinism and the

fate of the Western Ukrainian intelligentsia]. Kyiv.

8. Soldatenko, V. F. (2005). *Skrypnyk Mykola Oleksiiovych.* [Skrypnyk Mykola Oleksiuovych]. Kyiv.

9. Spyrudovych, E. (1933). *Mestnui natsyonalizm v borbe protyv mezhdunarodnoho yazuka.* [Local nationalism in the struggle against international language]. Kyiv.

10. *Tov. Skrupnyk ob Esperanto.* [Tov. Skrypnyk about Esperanto]. Kharkiv.

11. *Esperantyziatsiia yly ukraynyziatsiia? Rech tov. Skruunyka na sobranuy Stalynskoho kultaktyva 30/V.30 h.* [Esperantista or Ukrainization? It tov. Skrypnyk at the meeting of the Stalinist colctective]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КЛИМЕНКО Юлія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: Розвиток есперанто-руху в Україні (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KLIMENKO Julia Anatoliivna – Ph.D., associate professor Department of Social Education and Social Work Uman State Pedagogical University named Paul Tyczynе

Circle of research interests: the Development of the Esperanto movement in Ukraine (end of XIX – 30-ies of the XX century).

Дата надходження рукопису 20. 09. 2017 р.

УДК: 373.5.016:811.161.2(07)

КОЗІЦЬКА Оксана Анатоліївна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету e-mail: gayka8005@gmail.com

СИСТЕМА ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ВПРАВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКА В ТРЕТЬОМУ КЛАСІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна шкільна освіта в Україні виходить на якісно новий щабель, зумовлений змінами у суспільному житті. XXI століття ставить перед освітою нові вимоги. З'являється стратегія прискореного розвитку освіти, що повинна забезпечити розвиток особистості, її самоствердження та самореалізацію. На цьому наголошує Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.

Початкова освіта як складова частина

загальної середньої освіти спрямована на всебічний розвиток молодших школярів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності.

Головне завдання початкового етапу навчання української мови-формування комунікативних умінь, що передбачено Державним стандартом початкової загальної освіти.

На думку методистів, основною характеристикою «національно-мовної особистості» є готовність виконувати

мовленнєві дії, опанування мовою для спілкування, мовленнєва здібність [3]. З-поміж них велике значення має комунікативна змістова лінія, якій мають підпорядковуватись усі інші.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні методики вивчення прикметника як частини мови згідно комунікативної мети.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний підхід до мовного розвитку дітей вимагає від методистів та вчителів-практиків поставити в центр уваги слово, яке є найменшою цілісною одиницею мови, що функціонує в процесі мовлення [1; 2; 3; 4; 6]. Саме у процесі вивчення слова можна виявити, проаналізувати і теоретично узагальнити властивості мовного знака, оскільки в ньому поєднуються фонетичні, лексичні та граматичні закони мови.

Складовою активного словника учня слово стає лише в тому випадку, якщо він правильно розуміє його значення, знає граматичні властивості, вміє правильно вимовляти, грамотно писати та свідомо й уміло вживати в своєму мовленні.

Варто зазначити, що словник молодших школярів відрізняється від дорослого не лише обсягом, а й складом. Хоча в дитячому словнику є слова всіх лексико-граматичних розрядів у ньому все ж переважають іменники й дієслова. У мовленні молодших школярів мало прикметників. Це пояснюємо конкретністю мислення дітей (за фактами, явищами та діями), а також тим, що потреба вживання означень не встигає за розвитком дитячої думки.

Прикметник має невичерпні можливості насичувати й уточнювати словник дітей, надавати висловлюванню образності. Адже мовлення молодших школярів бідне й безбарвне саме через обмежений вжиток прикметникових форм, невміння використовувати їх багатозначність і синоніміку. Тому на кожному етапі вивчення цієї частини мови важливо забезпечувати просування дітей від інтуїтивного й аналітико-синтетичного рівня володіння мовленнєвими вміннями до творчого.

З огляду на ці особливості дитячого мовлення перед класним керівником ставиться першочергове завдання: збагатити мовленнєву практику школярів словами, що виражають ознаку предмета. Прикметник як частина мови відображає органічну єдність змісту і форми, тому, формуючи початкові уявлення про нього, добирають такі вправи, виконання яких сприяє усвідомленню учнями не лише лексичного значення слів, а й одночасно стилістичних прийомів.

У мовленні прикметники набувають нових значень та емоційних відтінків, конкретизуються, розширюються і

збагачуються їхні лексичні значення. Вільне та змістовно виправдане використання прикметників у мовленні передбачає формування вмінь застосовувати їх у контекстах, що характеризуються різними стилістичними, жанровими та іншими особливостями. Відомо, що одним з ефективних засобів для досягнення цієї мети є лексико-стилістичні вправи, виконуючи їх школярі навчаються правильно користуватися словом-ознакою у певному стилі мовлення. Важливе значення у створенні системи вправ зі стилістичною спрямованістю має різноманітність їхнього змісту і видів. Комплексним виконанням таких завдань забезпечується комунікативна спрямованість роботи над прикметником та розкриття стилістичного багатства української мови.

Дитина починає вживати нове слово після того, як усвідомить його лексичне значення, правильність граматичних форм у структурі словосполучень та речень. Для того, щоб закріпити слово у пам'яті, учень має активно й часто застосовувати його у мовленні.

Формуючи у школярів загальне поняття про прикметник, класний керівник організовує спостереження за роллю цієї частини мови у вираженні думки. Доцільно використовувати тексти зі зразками точності та образності змісту завдяки вжитим прикметникам. Обов'язковою умовою є художня цінність пропонованого тексту, його естетична та образна насиченість.

Наведемо приклад такого тексту.

Беркут

Рудий беркут сидів нерухомо, пронизуючи зіркими очима неозору ніжно-зелену далечінь. У чистому ранковому повітрі чітко вимальовувався його гострий, гачкуватий дзьоб, і весь птах відбивався в ясному дзеркалі озера.

Сходило сонце, і сніп рожевого проміння впав на старого беркута. Лискуча руда спина спалахнула на мить багаттям. Беркут поворухнувся і розкрив могутні крила.

(За О. Донченком).

Варто звернути увагу дітей на те, що за наявності у такому порівняно невеличкому тексті 14 прикметникових форм, птаха докладно, виразно описано не лише зовні, а й внутрішньо – степовий хижак.

Щоб переконатися в виражальних можливостях прикметникових форм, які виявляють у тексті, рекомендуємо таке завдання: з літературного тексту вилучити всі прикметники, а потім порівняти з першоджерелом.

Великі можливості для розкриття ролі прикметників у характеристиці предметів містяться в загадках. Діти відшукують ті істотні ознаки, за якими легко знайти правильну

відгадку.

Маленький, чепуренький крізь землю пройшов, *червону шапочку* знайшов. (Гриб.) *Круглий, смугастий*, до того ж – ще й *хвостатий, червоне серце, зелений бік*, має *солодкий, смачний* сік. (Кавун).

- Які слова допомогли відгадати загадку?
- На які питання вони відповідають?
- Яка це частина мови?

Застосування на уроках української мови лексико-стилістичних вправ є необхідною умовою формування в учнів мовленнєвих умінь. Для мовленнєвого розвитку важливо вміти добирати синоніми та антоніми до прикметників, правильно вживати їх у текстах різних стилів. Систематична робота над добром ознак, близьких та протилежних за значенням, збагачує словниковий запас учнів, формує навичку користуватися граматичними засобами, привчає до точного слововживання.

Так, у третьому класі діти вчать добирати прикметники, близькі та протилежні за значенням. Практичне засвоєння молодшими школярами доступного їм синонімічного багатства рідної мови відбуватиметься успішно лише в тому випадку, якщо із застосуванням вправ спочатку диференційовано, а потім і в сукупності, виробляти вміння вживати синоніми у мовленні: добирати до поданих слів близькі за значеннями; розрізняти у мовленні синонімічні ознаки; вміти замінити в тексті слова подібними; добирати найдоцільніший за змістом синонім.

Активізації словникового запасу сприяють різноманітні дидактичні ігри. На уроках ознайомлення з прикметником для розвитку мовленнєвих умінь пропонуємо гру «Лото». Застосовувати її доцільно під час роботи як із синонімами, так і з антонімами. Для проведення цієї гри вчитель завчасно готує картки. Наведемо зразок із записаними прикметниками у такій послідовності: *маленький, сміливий, сильний, старанний; безстрашний, крихітний, мужній, міцний; заповзятий, дужий, карликовий, хоробрий*.

У подальшій роботі над засвоєнням синонімії школярі виконують завдання: знайти «зайвий» прикметник у синонімічному ряду. Таким чином діти дедалі краще розбиратимуться в значеннях прикметників та їхніх відтінках. Наприклад, із синонімічного ряду *старанний, ретельний, сумлінний, сильний, заповзятий* потрібно виокремити прикметник, який не входить до цього ряду.

Робота над антонімами у казках допомагає учням краще зрозуміти вчинки героїв, дати їм точнішу характеристику: «Про бідного та багатого». Вже у самій назві казки закладено змістовне протиставлення героїв. Працюючи над казкою, вчитель може пропонувати

школярам добирати протилежні ознаки, які додатково змальовують героїв: *бідний – багатий, працьовитий – лінивий; добрий – злий*.

Важливе значення для розвитку мовлення має добір антонімів до слів-ознак у випадках нетрадиційного протиставлення:

- свіжі яблука – сушені яблука,*
- старий будинок – новий будинок,*
- свіже молоко – кисле молоко,*
- легка задача – складна задача* *легка ноша – важка ноша.*

Необхідно практикувати вправи із залученням прикметників у словосполучення, в яких антоніми набувають точнішого значення. Порівняйте: *стара – молода* (протиставлення окремих прикметників) та *Стара газета – свіжа газета* (у словосполученні прикметник *стара* набуває іншого відтінку значення).

Крім вправ на добір антонімів до окремих слів та словосполучень, у початкових класах практикують виокремлення ознак, протилежних за значенням, із текстів. Для цього можна прочитати вірш або уривок прозового твору і запропонувати учням знайти прикметники, вжиті в протилежному значенні. Наприклад:

- Два хлопчики на ставочку*
- Ловлять рибку в холодочку.*
- Золотеньку і срібненьку,*
- І велику, і маленьку.*

(О. Олесь).

Лексичні одиниці несуть у собі додаткову стилістичну інформацію і по-різному функціонують у тому чи іншому стилі. Позбутися одноманітності у викладі думок допомагають вправи із застосуванням прикметників, ужитих у прямому та переносному значенні. Варто зазначити, що прикметники в прямому значенні характерні для всіх мовленнєвих стилів, а в переносному – найбільше трапляються в розмовному та художньому. Тому виконання подібних завдань забезпечить усвідомлення функціональної ролі прикметника, сприятиме запобіганню можливим лексико-стилістичним помилкам.

1. Поясніть значення прикметників у словосполученнях: *веселий хлопчик, веселе сонечко; холодний ранок, холодний погляд; міцна людина, міцний чай; солодка черешня, солодка розмова*.

2. Утворіть словосполучення, дібравши зі слів для довідок до наведених іменників відповідні прикметники: *серце, воля, поле, вітер*.

Слова для довідок: *гострий, сталевий, золотий, чистий*.

3. Складіть і запишіть речення з такими словосполученнями: *ласкава мама; ласкавий вітерець*. Підкресліть слова в прямому значенні однією рискою, а в переносному – двома.

Розвиток мовленнєвих умінь під час

вивчення теми «Прикметник» не вичерпується наведеними прикладами. Завдяки комплексному виконанню різноманітних вправ, які сприяють не лише ефективному засвоєнню граматичних значень цієї частини мови, а й умілому застосуванню набутих знань у мовленнєвій практиці, молодші школярі усвідомлюють функціональну роль певної лексико-граматичної категорії.

Зміна соціальних функцій української мови, надання їй на конституційному рівні статусу державної слугують важливими чинниками для переорієнтації мети її навчання в загальноосвітній школі в цілому і в початковій ланці зокрема. Нині ця мета полягає у формуванні в молодших школярів умінь і навичок користуватися мовними засобами в процесі сприймання, розуміння й продукування текстів усної і письмової форми, кінцевим результатом якої є вільне володіння мовою як засобом спілкування. Досягти цього сучасна школа може лише за умов підвищення рівня викладання мови, розв'язання багатьох методичних проблем, пошуків нових підходів до навчання мови.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, реалізація комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення частин мови буде сприяти підвищенню рівня володіння українською мовою, розвитку мовлення за умов: посилення функціонально-стилістичного аспекту вивчення частин мови; поєднання системно-мовного та комунікативно-діяльнісного підходів; реалізації принципів новизни, диференціації, індивідуалізації та ситуативності; використання комунікативне спрямованої системи ситуативних вправ.

СПИСОК ДжЕРЕЛ

1. Бадер В. І. Роль внутрішніх механізмів мовлення у формуванні загальномовленнєвої культури молодших школярів / В.І. Бадер // Педагогіка і психологія. – К., 1997. – №4. – С. 4–17.
2. Варзацька Л.О. Рідна мова й мовлення: /підручник для 1 класу триріч, початк. шк. / Л. О. Варзацька, Ж. Г. Голокозакова, Л.М. Паламар. – К., 1996. – 132 с.
3. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра / М. С. Вашуленко // Початкова школа. – К., 2001. –

№1. – С. 31–45.

4. Вашуленко М. С. Державний освітній стандарт з української мови (початкова ланка) / М. С. Вашуленко // Початкова школа. – К., 1997. – №2. – С. 65–78.
5. Пентилюк М. Основні аспекти навчання рідної мови / М.Пентилюк // Початкова школа. – К., 1997. – №4. – С. 34–52.
6. Шелехова Г. Сучасні підходи до навчання рідної мови в загальноосвітній середній школі // УМЛШ. – К., 1998. – №1. – С. 12– 21.

REFERENCES

1. Bader, V. I. (1997). *Rol' vnutrishnikh mekhanizmiv movlennya u formuvanni zahal'nomovlennyevoyi kul'tury molodshykh shkolyariv*. [The role of internal mechanisms in the formation of speech culture zahalnomovlennyevoyi younger students]. Kyiv.
2. Vashulenko, M. S. (2001). *Ridna mova y movlennya: Pidruchnyk dlya 1 klasu tryrich, pochatk. Shk.* [Formation of linguistic identity younger student]. Kyiv.
3. Vashulenko, M. S. (1997). *Formuvannya movnoyi osobystosti molodshoho shkolyara*. [State educational standard of the Ukrainian language (original link)]. Kyiv.
4. Pentylyuk, N. (1997). *Osnovni aspekty navchannya ridnoyi movy*. [Main aspects of learning the native language]. Kyiv.
5. Shelekhova, G. (1998). *Suchasni pidkhody do navchannya ridnoyi movy v zahal'noosvitniy seredniy shkol*. [Current approaches to teaching native language in secondary school]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОЗИЦЬКА Оксана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету.

Наукові інтереси: методика навчання української мови у вищій школі, формування особистості фахівця-педагога початкових класів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOZITSKA Oksana Anatoliyivna – Candidate of Philological Sciences, Assistant professor of Theory and Methodology of Primary Education Rivne State Humanitarian University.

Circle of scientific interests: methods of teaching Ukrainian language in higher education, identity formation specialist primary school teacher.

Дата надходження рукопису 23. 09. 2017 р.